

Fig. 1. Ydre, set fra sydvest. LL fot. 1977. - *Exterior seen from the south-west.*

STENLILLE KIRKE

MERLØSE HERRED

1320 henlagdes bispetienden til fattige peblinge i Roskilde,¹ og i Roskildebispens jordebog² er kirken opført med en afgift på $\frac{1}{2}$ mk. 1567³ havde sognet 38 tiendeydere og var *anneks* til Stenmagle (DK. Sorø s. 402). Da det samtidig anføres, at præstegården beboedes af en bonde, har annekteringen næppe været af særlig gammel dato. Patronatsretten til kirken, hvis værge, Jens Erichsen, 1670 blev dømt for misrøgt, særlig med henblik på kirkegårdsmuren,⁴ ansås o.1666 for kongelig.⁵ 1.juli 1687 fik assessor Peder Hiort til Bonderup imidlertid skøde på jus patronatus.⁶ 1726 lå kirken under Kongsdal,⁷ men 1757 ejedes den af grev Johan Ludvig Holstein-Ledreborg, der bl.a. skænkede en klokke (nr. 2). 1771 solgte sønnen kirken til overauditor Wium til Bonderup.⁸

1809 var den kommet under Sorø Akademi,⁹ hvortil den hørte, indtil den overgik til selveje 1.okt. 1934.

Kirken ligger på nordsiden af et mindre bakke-
drag i østre udkant af landsbyen, som nu er del af den større stationsby. Kirkegården er udvidet flere gange, således 1838¹⁰ og atter 1876,¹¹ da der indkøbtes jord, formentlig mod syd. I nyere tid er der to gange inddraget yderligere arealer mod syd, af hvilke det sydligste er tillagt 1981.

Kirkegårdens hegn og indgange. Mod øst og syd samt på størstedelen af nordsiden hegnes kirke-

gården af en kløvstensmur med enkelte teglskifter under afdækningens vingesten. Muren, der formentlig i hovedsagen stammer fra udvidelsen 1876,¹² står udvendig blank, indvendig berappet med puds. Den vestre hegnsmur er yngre og opført af små røde sten i krydsskifte. Dens nordre del omkring indgangsporten samt den hertil stødende strækning af nordmuren står delvis hvidtet, med udvendige støttepiller af hensyn til niveauforskellen i terrænet. 1968 fornyedes denne del af nordmuren. De to yngste udvidelser mod syd afgrænses af levende hegn, og inden for selve kirkegårdsmuren er der i nord høje ahorntræer.

Hovedindgangen i vest er en køreport med fodgængerlåde, som lukkes af sortmalede jerntremmelåger, ophængt i piller af røde mursten. I denne skikkelse stammer indgangen formentlig fra en ombygning o. 1875.¹³ Fra samme tid er nordsidens sortmalede jerntremmelåge, ophængt i gulstenspiller, afdækket af vingetegl.¹⁴ I sydmuren er nær hjørnerne brudt to åbninger til det nye afsnit af kirkegården.

†*Indgange.* 1670⁴ omtales en låge mod syd, og endnu 1877¹¹ fornyedes den østre låge til skolen. Ved kirkens beskrivelse 1862¹³ var vestindgangen en muret portal med køreport og fodgængerlåde, ligesom også nordre låge havde muret bue, hvorimod der kun var en bue af træ

over lågen til skolen. - 1667-68⁴ nævnes en "*trist* til porten.

Bygninger m.m. på kirkegården. 1890-91¹³ opførtes et *ligkapel* midt på sydmuren - en snes år efter, at ønsket herom første gang fremsattes.¹⁵ Den nygotiske bygning af røde munkesten er identisk med bl.a. Niløse kirkes kapel (s. 420) og rimeligvis opført af Akademiets bygningskonduktør, F. C. C. Hansen. Kirkens *toiletter* er 1968 indrettet i et tidligere brændselshus, bygget op ad kirkegårdsmurens nordvestre hjørne. Et *redskabshus* er opført i 1970'erne som afløser for det beskedne rum i ligkappellets sydende. - 1665⁴ omtales et †*kalkhus*.

Kirkesyndstens krav om *brolagt fortov* omkring kirken er formentlig taget til følge allerede i 1860'erne,¹⁶ og i 1917 blev det omlagt.

Kirken består af kor og skib fra 1100'erne med levn af et oprindeligt tårn. Hertil er i senmiddelalderen føjet to tilbygninger: et større tårn i vest samt i nord et kapel, der længe har fungeret som våbenhus. Orienteringen afviger stærkt mod syd.

Den oprindelige stenkirke er opført af kløvede og let afbanede *marksten*, lagt i nogenlunde regelmæssige skifter mellem hjørnernes kvadre. Til detaljer er benyttet *fråd-* og *kridtsten*, hvilket fremgår af det eneste bevarede vindue på korets nordside. På korets overvæg ses

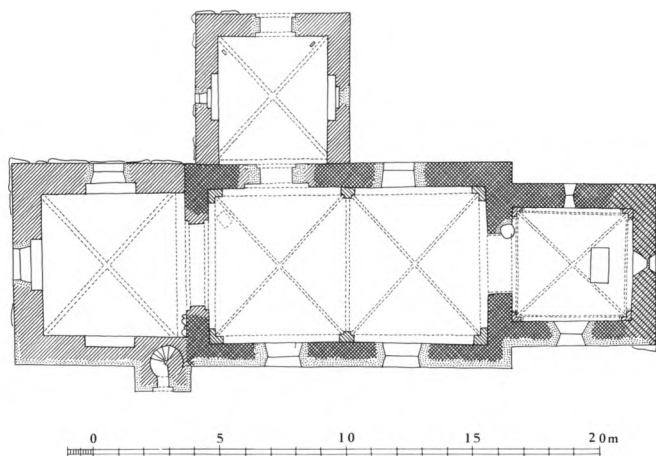

Fig. 2. Plan. 1:300. Målt af MB 1959, tegnet af HJ 1981. Signaturforklaring s. 9. - *Ground-plan. Key on p. 9.*

Fig. 3. Korets gavl
(s. 455). HJ fot. 1981. -
Gable of the chancel.

hvidtet puds. *Vinduet*, der genåbnedes 1915,¹³ har ydre bue sammensat af tre krumhugne frådsten. Det måler udvendig 103x53 cm, indvendig 118x53 cm og 80x30 cm i lysningen, der sidder 46 cm fra ydre murflugt; issepunktet er 100 cm under den sekundære falsgesims. Indvendig spores *syddørens* ca. 170 cm brede åbning under sekundært vindue, mens den oprindelige norddør senest er forsvundet ved kapellets opførelse. Ved skibets nordøstre hjørne er murhøjden 4,5 m, målt mellem fortov og falsgesims.

Korbuen står bevaret, omend noget forhugget, med profilerede kragbånd, hvis overside er ca. 250 cm over gulvet.

Kirken har oprindelig haft et smalt *†vesttårn* af samme materiale som den øvrige bygning. Det giver sig nu kun til kende ved den fortanding af granitsten, der ses i tårnrummet og mellemstokværket, og som tilhører den søndre flankemur, hvis inderside har ligget ca. 85 cm inden for den nuværende tårnvæg. Den nordre tårnmur synes derimod helt afbrudt.¹⁷

Ændringer og tilføjelser. Endnu i romansk tid,

rimeligvis engang i 1200'rne, er korets østende blevet ombygget. Selv om gavlen (fig. 3) er opført en anelse længere mod øst end den oprindelige, skyldes indgrebet næppe pladshensyn, men snarest problemer med stabiliteten, muligvis en faldefærdig apsis. De gamle hjørnekvadere er flyttet ud, ligesom andre marksten fra det nedbrudte murværk er genbenyttet i gavlens nedre skifter. Herudover er materialet munkesten, lagt i uregelmæssig skiftegang med mange løbere. I vinduet ses enkelte riflede sten. Det rundbuede, smigede vindue, som er blændet i lysningen, står udvendig med prydstik af krumme løbere. Udvendig måler det 165x78 cm, indvendig 203x102 cm. Den glatte gavl, som er sekundært forhøjet, har savskifte i fodlinjen, og dens nordre kamlinje står tydeligt markeret i det afrensede murværk.

Senere i middelalderen er der indbygget *hvæl* i kor og skib. Ældst er korhvælvet, som efter typen at dømme stammer fra 1300'rne.¹⁸ De spidse, halvtstens skjoldbuer hviler på vægpiller, som har ensidige kragbånd med nedre hulkant. Kvartstensribberne løber af på små

profilerede konsoller (fig. 5c), og grænsen mellem kappernes nedre søm og vægbuerne markeres af en lille vulst.

Skibets hvælv hviler på falsede vægpiller uden vederlagsmarkering. De spidse skjoldbuer er helstens, mens såvel gjordbuen som ribberne er kvartstens. I den nordre svikkel af vestfagets vestre kappe er en tilmuret *lem*; lette overribber med trinkamme.

I forbindelse med hvælvslagningen er flankemurene forhøjet - i skibet således med fire skifter indvendig. Udvendig på begge afsnit fremtræder forhøjelsen som en tredobbelt falsgesims, der er ommuret 1870.¹⁹ Også de østvendte taggavle må have fået øget rejsning i takt med hvælvslagningen, men i deres nuværende skikkelse er de ikke middelalderlige.²⁰

Ved opførelsen af det sengotiske *tårn* er materialer fra det oprindelige genanvendt foruden:

Hjørnekvadrene er flyttet ud, og de øvrige marksten danner en høj sokkel, hvorover de ligger i bæltet vekslende med de munkesten, som tårnets øvre dele er bygget af. Skibets vestgavl er gennembrudt af en spidsbuet, falset arkade som forbinder skibet med tårnrummet, der har samtidigt hvælv, hvilende på forlæg undtagen mod øst, hvor en spids, helstens skjoldbue er muret op mod den gamle gavl. Ribberne er halvtstens, og der er lette overribber med trinkamme. Væggene brydes af spatreblændinger, der mod syd og nord er rundbuede, mens afdækningen i vest nu fremtræder som en uregelmæssig spidsbue. Vinduerne stammer fra 1800'ernes restaureringer, men udvendig ses, at det oprindelige vestvindue har siddet under et rundbuet, nu udmuret spejl.

Sydsidens skalmurede trappehus har halvtæg og fladbuet, falset underdør, som giver adgang

Fig. 4. Indre, set mod øst. LL fot. 1977. - *Interior to the east.*

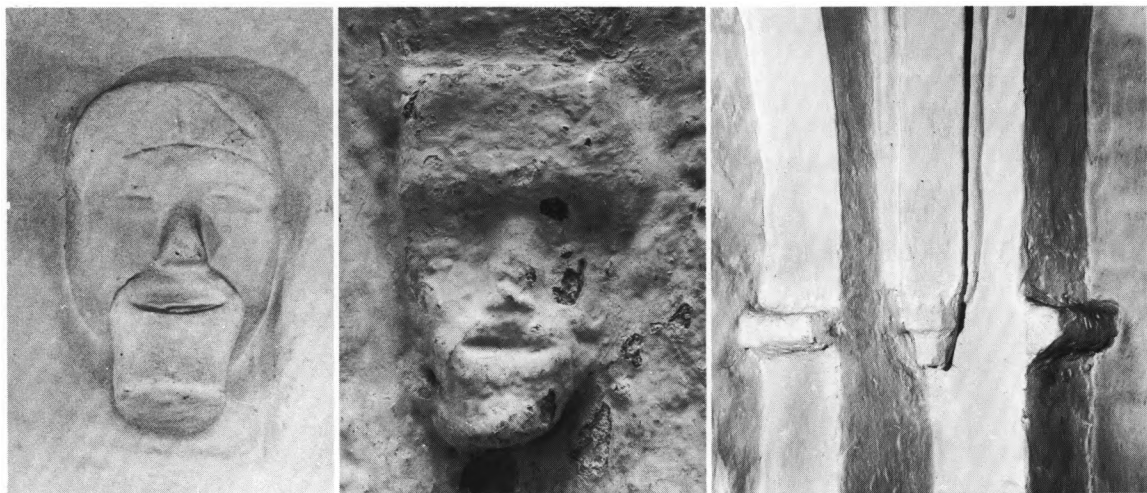

Fig. 5 a-c. Bygningsdetaljer. a. Menneskehoved over skibets norddør (s. 458). b. Konsol under våbenhus-hvælvets nordøstre ribbe (s. 457). c. Korhvælvets nordøstre vægpille (s. 455). HJ fot. 1981. - *Architectural details. a. Human mask above the north door of the nave. b. Corbel under north eastern rib of the porch's vault. c. North eastern wall pillar of the chancel vault.*

til muret spindel med loft af fladbuede binderstik. Overdøren er ligeledes fladbuet med loft af trinvist stigende binderstik. Mellemstokværket belyses af et smalt, nærmest spidsbuet vestvindue, som sidder i udmuringen af en oprindelig, fladbuet åbning med ydre og indre fals. Et tilsvarende fladbuet vindue, opmuret til murflugten, ses i syd. Klokkestokværket har mod syd, vest og nord ensartede glamhuller, bestående af to tæstillede, fladbuede åbninger, som udvendig sidder i spejl, hvis tvedelte fladbue hviler på fælles, falset konsol. De østre glamhuller, som nu er tilmuret, sidder adskilt af hensyn til tagryggen, og er i øvrigt fladbuede med udvendig fals. Bjælkerne, som bærer klokkestokværkets gulv, omfatter en *genanvendt bjælke* med udstemninger til skråstivere. Flankemurene har falsgesims, og de øst-vestvendte taggavl prydes af ni spidsbuede højblændinger under tilsvarende antal kamtakker - en komposition, som svarer nøje til blændingsgavlene på Niløse kirkes tårn (s. 421).

Kapellet på nordsiden er opført af munkesten i munkeskifte over markstenssyld. Sidstnævnte materiale står endvidere som store rejste sten i vest og ligger i øvrigt som bælte mellem teglstenene. Flankemurene krones af trappefri-

se under falsgesims, og den kamtakke nordgavl, som ikke er oprindelig, har ni højblændinger med stejle trappestik over fodlinjens savskifte. Taggavlens gullige sten afviger klart fra de øvrige teglsten, og det forekommer mest sandsynligt, at den nuværende blændingsgavl er en eftermiddelalderlig rekonstruktion, muligvis fra 1800'rne. Begge flankemure fik oprindelig lys gennem to fladbuede vinduer med ud- og indvendig fals. Af disse er det østre blændet, mens der i det vestre er indmuret et lille rundbuet vindue, hvorved den oprindelige åbnings ydre stik forsvandt.

Kapellets indgangsdør er vel først indsat ved omdannelsen til våbenhus. Den fladbuede, falsede dør er ældre end 1893 (jfr. fig. 7), men muligvis indsat efter 1862, da den omtales som spidsbuet.²¹ Det indre, hvis flankemure brydes af rundbuede spareblændinger, overdækkes af samtidigt hvælv, hvilende på forlæg, undtagen i syd, hvor der mod skibet er en spids, halvstens skjoldbue. Ribberne er halvtens og udgår i hjørnerne mod gavlen fra kridtstenskonsoller, udskåret som hoved (fig. 5b); i to af sviklerne ses små rektangulære spygat. Døren til kirken er fladbuet, med fals mod våbenhuset, og jævngammel med yderdøren. Den sid-

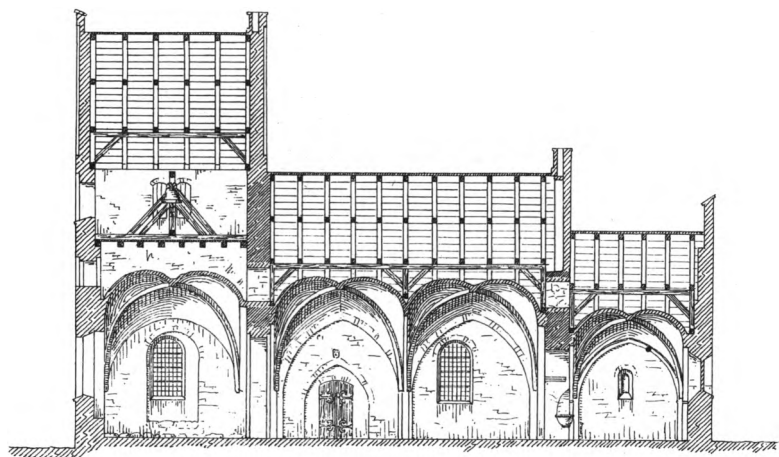

Fig. 6. Længdesnit. 1:300. Målt og tegnet af F. C. C. Hansen 1893. Efter Løffler: Sorø Landsbykirker. - Longitudinal section.

der i en udmuring af kapellets spidsbuede og antagelig falsede arkadeåbning, hvorover der mod skibet er indmuret et skægget mandshoved (fig. 5a), skåret i kridt.²² Fra loftsrummet ses, at skibets mur ud for kapellet er ommuret, antagelig i forbindelse med arkadens opmuring.

Eftermiddelalderlige reparationer og ændringer. 1661²³ ydede 49 af stiftets kirker hjælp efter stormskader, hvorved taget var blæst ned, foruden at hvælv og søndre mur var beskadiget af nedstyrtet tømmer. I 1700'ernes anden halvdel blev Stenlille tilligemed hovedkirken, Stenmagle, »af Grunden reparerede« på bekostning af ejeren, grev Johan Ludvig Holstein-Ledreborg.²⁴ Muligvis refererer årstallet 1759, som tidligere stod tjæret på nordsiden af tårnets tegltag (jfr. fig. 7), til denne istandsættelse, hvis omfang i øvrigt er ukendt (sml. dog klokke nr. 2). Såvel reparationer som større restaureringer synes ofte iværksat på grund af murenes ustabilitet. Således tales 1734²⁵ om sprækker i sydmuren, hvor »ellers et tidligere indlagt anker skulle holde muren«. En kraftig stræbepille ved skibets sydøstre hjørne er formentlig opført for at afhjælpe dette problem; den omtales tidligst 1831¹⁰ og fjernes 1917.¹³

I 1800'ernes anden halvdel underkastedes bygningen i lighed med Akademiets andre kir-

ker en serie restaureringer i pagt med den nye kunstkæologiske ånd. Endnu 1862 stod kirkens mure imidlertid dels pudset,²⁶ dels afskrabet med optrukne fuger, og vinduesåbningerne var ikke gjort ensartede: kor og skib havde mod syd store spidsbuede, udvendigt falsede åbninger, muligvis indsat i 1800'ernes første halvdel.²⁷ Mod nord havde skibet et rundbuet, falset vindue med trækarm, og tilsvarende gjaldt tårnets vestvindue, hvorover det rundbuede spejl var bevaret.

1864-65²⁸ istandsattes tårnet med ommuring af sydsiden og indsætning af et stort rundbuet vindue mod nord. Antagelig er det tilsvarende vestvindue omdannet ved samme lejlighed, og dette gælder muligvis tillige skibets nordre lysåbning, hvis indfatning er af tegl, senere dækket af cementpuds for ikke at stikke af mod det afrensede markstensmurværk.

1869-70²⁹ blev kirkens mure helt afrenset (bortset fra trappehuset og stræbepillen), og skibets og korets sydside omsattes, hvorved de gamle marksten suppleredes med »flækkede kampesten«. Ligeledes ommuredes gesimserne på de nævnte afsnit foruden korgavlens kamtakker. I skibets sydmur indsattes to store rundbuede vinduer med kridtstensindfatning, og endelig er det sandsynligt, at fornyelsen af våbenhusets døre er gennemført ved samme

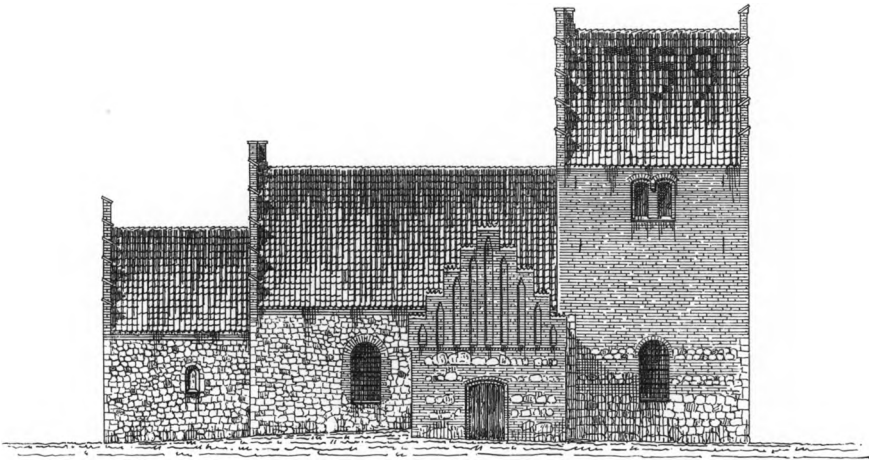

Fig. 7. Facade mod nord. 1:300. Målt og tegnet af F. C. C. Hansen 1893. Efter Löffler: Sorø Landsbykirker. - Facade to the north.

lejlighed. - Korets nyromanske sydvindue, indfattet af sandstenskvadre, er senest indsat 1913³⁰ (sml. glasmaleri). 0.1917¹³ skalmurede trappehuset samtidig med stræbepillens fjernelse. - Nyere tagværker af fyr.

Kirken står i dag afgørende præget af restaureringerne i 1800'ernes anden halvdel¹¹ med tage af røde vingetegl undtagen på tårnet, som er skifertækket. I kor, skib og tårnrum er gulv af røde sten, hovedsagelig lagt i sildebensmønster uden fuge. Disse gulve dækkes næsten helt af kokostæpper, og i stolene er der ferniseret bræddegulv. I våbenhuset ligger gulv af gule sten uden fuge. - 1875-76 opstilledes en kakkellovn, som 1880-81 suppleredes med yderligere én. 1914¹³ etableredes nyt varmeværk.

Et glasmaleri med fremstillinger af Peters fiskedræt, signeret C. N. Overgaard 1913, er skænket af det Lundholmske legat¹³ og anbragt i korets sydvindue det følgende år.

KALKMALERIER

1883 fandtes på triumfvæggen og i våbenhuset spor af kalkmalerier, som afdækkedes og undersøgt af Jacob Kornerup. 1886 afgav Kornerup forslag til en restaurering af de bedst bevarede dele af triumfvæggens senromanske udmaling (fig. 8), som han gennemførte det føl-

gende år.³¹ Samtidig fremdroges en inskription på korbuens nordre vange. Det er derimod uvist, om fragmenterne i våbenhuset, foruden andet gotisk dekorationsmaleri samt en række indvielseskors, er restaureret ved denne lejlighed eller senere.³² De beskrives 1910 og er 1961 delvis overhvidtet.

1) 1200'erne. Korbuen indrammes af en bort med hjertepalmetter, som stod meget svagt med ganske få farvespor (rødbrun og okker). Den afstribede bort restaureredes kun ned til kragbåndene, selvom den oprindeligt havde været trukket længere ned langs vangerne. Syd for korbuen afdækkedes overkroppen af S. Mikael, malet som sidealterbillede og indrammet af en stor, femstribet rundbue, der har skullet give kompositionen lighed med triumfvæggens gængse alterniche.³³ Ærkeenglen var malet på glittet bund med rødbrune konturer, og herudover synes kun bevaret beskedne farvespor, hovedsagelig okker (glorien, rammens afstribning). Ved restaureringen tilføjedes de nedre dele, som ikke var beskåret af hvælvets skjoldbue. Rekonstruktionen viser, at Kornerup ikke har opfattet figuren som den dragedræbende Mikael, hvis korsstav også er en lanse, men i stedet som Gabriel i Mariæ bebudelse.³⁴

2) Gotiske dekorationer. I skibets vestre fag er der under kapellet blændede arkade malet

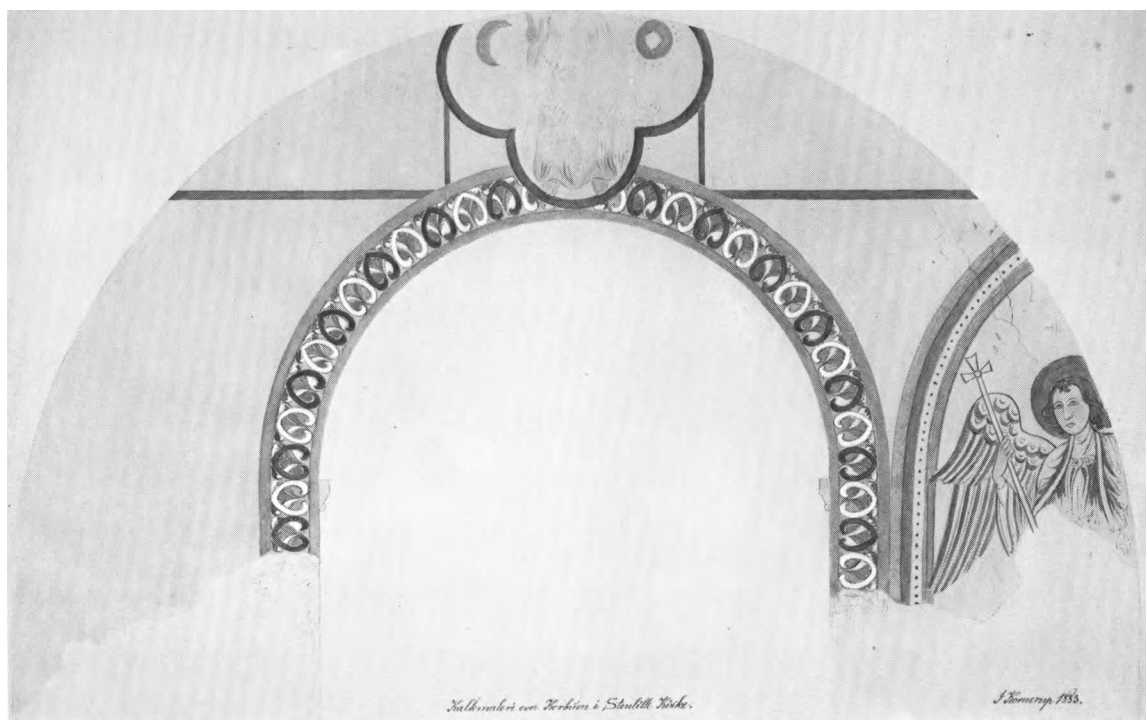

Fig. 8. Tronende Kristus samt ærkeenglen Mikael. Senromanske kalkmalerier på triumfvæggen, kun bevaret for ærkeenglens og palmettebortens vedkommende. Akvarel ved Jacob Kornerup 1883 (s. 459). NM2. - *Christ Enthroned and the Archangel St. Michael. Late Romanesque wall-paintings on the east wall of the nave. Today only St. Michael and the ornamental border are preserved.*

en siksakbort med røde og blå streger, udfyldt af røde ansigter i stil med kridtstenshovedet ovenover.

Otte indvielseskors: de fire i koret samt to i skibets østfag er stærkt opmalede, blå hjulkors på gul bund, indrammet af rød og hvid ring. De resterende to på tårnets syd- og nordvæg virker mere autentiske og adskiller sig fra de øvrige ved at have trefliget bladfyld mellem korsarmene. De er malet med tilsvarende farver på et tyndt lag hvidtekalk over munkestenene.

På korbuens nordre vange er med røde kon-
turversaler malet: »Lav[enti]vs«.

†*Kalkmalerier.* 1) 1200'rne. På triumfvæggen afdækkede Kornerup tillige fragmenter af en tronende Kristus i grønlig kjortel, siddende mellem sol og måne i rødbrun firpas over korbuens top. Rødbrune rammestriber viste desuden, at verdensherskeren havde været flankeret af figurfrise af apostle?

2) Gotiske dekorationer. Korhvælvet havde på skjoldbuerne kvaderimitation med røde dobbeltstreger, på ribberne ruder eller sparrer, førstnævnte med trappebort på siderne, veks-lende røde eller blålige. I hvælvkrydset dobbeltroset.

Våbenhusets ribber var på undersiden deko-rerede med røde og hvide stængler, hvorm brede, knækkede bånd, enten hvide-blå eller røde-blå. På siderne røde stregranker og i krydset en dobbeltroset. Den af Kornerup om-talte »simple frise« på væggene restaureredes aldrig.

INVENTAR

Oversigt. Bortset fra, at farveholdningen er ændret fra egetræsmaling til lysegrå, står inventaret med det præg, det fik ved restaureringen 1859, da altertavle og stolestader udførtes helt af nyt efter tegninger af arkitekt Chr. Hansen, der få år senere ledede istand-sættelsen af hovedkirken i Stenmagle (DK. Soro

s. 402), ligesom han i det hele taget var arkitekt for de kirker, der hørte under Sorø Akademi (jfr. oversigt til inventaret i Tersløse). Kun dele af prædikestolen, der oprindelig var en lektorstol, fornyedes. Døbefonten af granit er jævnaldrende med kirkens ældste bygningsafsnit. En Laurentiusfigur, korbuekrucifikset og alterstagerne stammer ligeledes fra middelalderen.

Alterbord, af munkesten, 93 cm højt og 145 cm langt, dybden kan ikke måles. 1865¹¹ flyttedes bordet længere ud, dvs. fra østvæggen, for at skaffe plads til præstens stol bagved.

Alterbordsforside, antagelig fra 1700'erne, af fyr, med tre arkadefyldinger. Rammeverket er blå med gulbrun kantprofil, fyldingerne har blågrøn marmorering. Mod nord og syd glatte paneler, ligeledes af fyr.

Alterklæde, nyt, af rødt klæde med kant og latinsk kors af guldgalon, †*Alterklæder*. 1837 var altret beklædt med fløjls besat med guldtræse, »hvilket ikke forhen har fundet sted«,¹⁰ og endnu 1862¹³ omtales et klæde af rødt fløjls med guldgalon.

Altartavlen fra 1861 består af en nygotisk ramme, hvori maleri af Jørgen Roed.³⁵ Rammen svarer til Niløses (s. 424, fig. 6) og den borttagne i Tersløse samt en lidt finere udformet i Holbæk, alle tegnet af Christian Hansen. Den står ferniseret. Maleriet, olie på lærred, 153x88 cm, illustrerer det bibelsted, som er anført i nedre, højre hjørne: »St. Matthæi 18 v12«. ³⁶ Kristus, i blå kjortel med rød kappe over, strækker armene ud mod en lille dreng, der står foran ham. Baggrunden er blågrå. 1860 havde kapellanen foreslået, at en gipsafstøbning af Thorvaldsens Kristusfigur blev opstillet som alterprydelse, men biskoppen og inspektoratet foretrak en ny altartavle.¹⁹

†*Altartavle*. 1755³⁷ læstes citat fra 1.Kor. 11,26 (»Så ofte I æder dette brød ...«) på den; 1862¹³ omtales den som »gammel, af træ, med to søjler«.

(*Side*)*altartavlefigur* (fig. 9), S. Laurentius, o. 1300, 102 cm høj. Den slanke, noget stive figur holder rist i højre hånd og i venstre bog. Det bølgeriflede hår, der dækker ørerne, ender i små bukler; armene er korte, de nøgne fødder

kommer frem under kjortelen. Den kortærmede overkjortel er gylden med hvide krydsskraveringer; herunder lange, hvide ærmer og fodlang, blå underkjortel. Bogen har rødt bind med guldsnit. 1755 og 1842 stod figuren i et lille, †skab under tårnbuen,³⁸ 1889¹³ og endnu 1910 i en niche, dvs. det blændede vindue i koret. Sandsynligvis siden dettes åbning 1915 på den nuværende plads på skibets nordvæg, vest for indgangsdøren.

Altersølv. Kalk og disk fra 1833.³⁹ Kalken er 22 cm høj og har cirkulær fod, som går direkte over i skaftet, der brydes af riflet knop med spidsovalt tværsnit. Højt bæger med graveret cirkelkors. Under bunden fire stempler: rektangulært mestermærke (Bøje 2658) for Jens Greve,⁴⁰ Københavnsmærke (18)33, guardeinmærke for Christian Olsen Møller og måneds-

Fig. 9. Laurentius, figur fra †(side)altartavle (s. 461). LL fot. 1977. - *St. Lawrence, figure from †(side) altarpiece.*

Fig. 10. Krucifiks (s. 462). LL fot. 1977. - *Crucifix*.

mærke vædderen. Disken er 13 cm i tv. og har ombøjede kanter. Under bunden fire stemppler som kalkens.

Oblatæske, 1892, cylinderformet, 10 cm i tv. Under bunden prikket: »Stenlille Kirke 1892« og tre stemppler: rektangulært mestermærke med versaler for I. Holm, Københavnsmærke (18)92 og gardeinmærke for Simon Groth. I årene fra 1861 og indtil anskaffelsen af den nuværende æske brugtes Stenmagles.¹³

Alterkande, 1922. †*Alterkander*. Inventariet 1663 opregner en †tinflaske. 1668 var en ny flaske hentet i Slagelse, hvortil den gamle var bragt.⁴ En sort porcelænskande med guld kors og -kanter, anskaffet 1838,¹⁰ er formentlig identisk med den, der nævnes 1862.¹³

†*Altersølv*. På den kalk, der brugtes o. 1750,⁴¹ stod: »1673. Damianus Villumsen og Apellone Hans Datter, Eyler Jacobsen Eilers og Karen Drostrup, Kirkens Patroner«. ⁴²

Alterstager, senmiddelalderlige, 31,5 cm høje, på høj fodskål i tre afsæt, som går lige over i det cylinderformede skaft. Dette brydes af tre skaftringe med spidsovalt tværsnit, den midterste lidt større end de to andre. Dyb lyse skål i to afsæt, med ny lysekrave. 1906 ønskede synet stagerne afslebet.¹³ - Syvarmet *stage*, Grundtvigstage med rund fod, fra Lauritz Rasmussens Broncestøberi.

Alterskranke, som i Niløse (s. 426) og †Tersløse fra 1864, halvrunder. Syv drejede, spinkle, gråmalede træsojler bærer en håndliste af mahogni. Den afløste et buet bueformet †jerngelænder med seks messingknopper.¹³

Fontekumme, romansk, af granit, tv. 59 cm. Kummen har lille vulst under kanten samt forneden. 1859 blev den granitmalet,¹⁹ men står nu afrenset. 1862 havde fonten løst †trælåg. 1886 ønskedes den flyttet frem i koret, så den kunne blive synlig for menigheden.¹³ Nu indmuret i østhjørnet på korbuens nordre vange.

Dåbsfad, o. 1550, af messing, tv. 48 cm, sydtysk. I bunden en drevet fremstilling af Syndefaldet, omgivet af to ringe med ulæselig minuskelindskrift og yderst stemplede ornamenter i form af græske kors. På fanen to rækker stemplede ornamenter, inderst heste, yderst sløjfer, sml. Skrydstrup, Haderslev amt (DK. SJyll. s. 682). Desuden er graveret: »O. B.A.B.« over »1648«, og under bunden »SB«.

2) 1800'erne, af messing, tv. 33,5 cm, med ombukket kant og perlestav drevet langs randen. Buetinger på fanen. I den hvælvede bund er indprikket: »Stenlille Kirke« og under bunden: »Stenlille«.

Dåbskande, o. 1862, da dåbskande ønskedes anskaffet,¹³ af tin, 24 cm høj, stemplet Hans Høy på hanken, svarende til Tersløses. På korpus graveret med skriveskrift: »Stenlille Kirke«. Under bunden indridset: »EG 17/6 1942«.

Korbuekrucifiks (fig. 10), o. 1325-50. Figuren er 85 cm høj og hænger dybt i armene, mens hovedet holdes opret med en meget lille drejning mod højre. Tornekronen af flettet tovværk er sekundær. Det næsten knælange lændeklæde falder i lodrette folder over højre ben, mens det over venstre danner en stor, trekantet

flig. Det usædvanlige og svære korstræ, 190 cm højt, har på midten en halvrund træstamme med tætstillede blade på kort stilk; disse er ført hen over korsskæringens glatte cirkelfelt. For enderne trepasformede felter afsluttet med tværstav skåret i eet med korstræet (sml. Sønder Asmindrup s. 194 med fig. 16-17). Der er ikke fundet paralleller til dette korstræ, men der kan peges på et beslægtet i Vejlby (Randers amt), hvis korsarmsender svarer til Stenlilles; også midtpartiets stærkt hvælvede, stammeagtige udformning ligner, men bladene er grovere, og imellem dem er der ædelstensgruber.⁴³

Krucifikset står med en staffing fra 1700'rne, fremdraget 1954 af Einar V. Jensen under en egetræsmaaling.⁴⁴ Figurens hudfarve er rødtonet med cinnoberrøde blodstænk, hår og skæg sort, tornekronen brungrøn og lændeklædet hvidt. Det brune korstræ har grøn stamme og blade, glorieskiven er blå; samme farve er benyttet på endestykkerne ledsaget af rød mønje. I niche i tårnummets sydvæg.

Fig. 11. Indre, set mod vest. LL fot. 1977. - *Interior to the west.*

Prædikestol (sml. fig. 4), med reliefskåret årstal 1586, dog stammer underbaldakin og opgang fra 1859, og storfelternes evangelistfremstillinger er malet i vort århundrede. Den tilhørende, uregelmæssigt femsidede himmel ligger på loftet. Af en beskrivelse 1755 fremgår, at det oprindeligt var en lektoriestol. Den har fire fag hver rummende en arkade med nu glat bueslag hvilende på kannelerede, toskanske pilastre. De mellemfaldende hjørner er vinkeldannede. Det lave postament og gesimsen brydes på hjørnerne af enkle fremspring; under håndlisten sidder småkonsoller. I postamentfelterne indskrift med reliefskårne, primitive versaler: »Met haaf staar til Gvd alene in 1586«. »IN« er muligvis initialer for en kirkeværg.⁴⁵

Kurven står lakeret med *malede fremstillinger*, muligvis fra 1919,¹³ af de fire evangelister i arkadefelterne. Over bueslagene ses deres navne med moderne, forgyldte versaler på sort bund: »S. Matthævs«, »S. Marcvs«, »S. Lvcas« og »S. Iohannes«; på hjørnebåndene enkle, sorte stregornamenter. Den pyramidedannede underbaldakin og opgangen er lysegrå som stolestaderne. 1910 var hele stolen egetræsmalet. 1859-60 flyttet til sin nuværende plads i skibets sydøsthjørne.¹⁰

Stolestader, fra 1859,¹⁹ udført af snedkermeister Carl Poulsen, svarende til bl.a. stolene i hovedkirken i Stenmagle, Store Tåstrup (s. 336) og de lidt yngre i Holbæk, udført efter tegning af kongelig bygningsinspektør Christian Hansen.⁴⁶ Som det beskrives i synsprotokollen 1862,¹³ har de åbne endestykker med drejede ben og armlænestykker, støbte jernfyldinger og skrå ryg; dengang var de egetræsmaled, nu lysegrå med enkelte røde og mørkere grå lister.

- 1820 bemærkede synet, at der manglede en stoledør i tårnet.⁴⁷

Pengeblokken, fra første halvdel af 1800'rne, måler 63 cm over gulvet; siderne er kun 14x16 cm. Den er beslået med fire vandrette jernbånd, hvoraf et lukker for lille låge i forsiden. Jerndækket låg med pengeslids. Malet lysegrå som stolene, med sorte jernbånd. Står i skibet øst for indgangsdøren.

To *pengebøsser*, 1900'rne, af messing, cirkel-

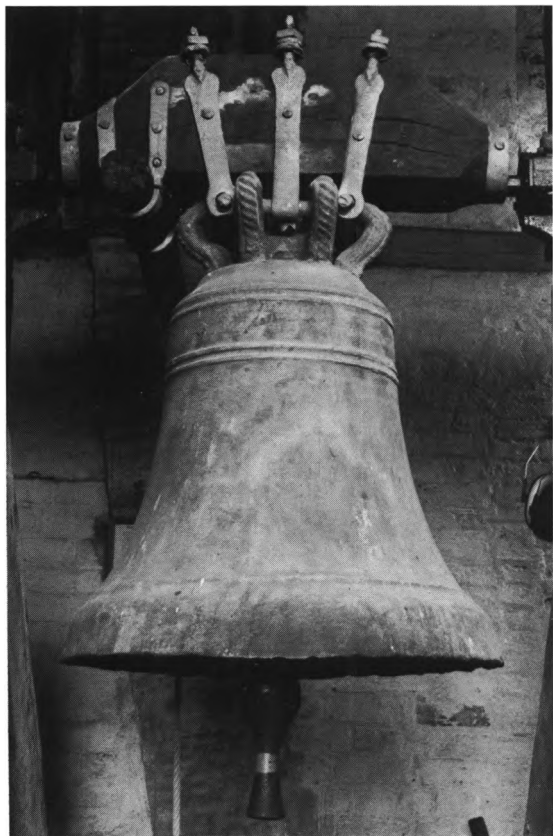

Fig. 12. Middelalderlig klokke uden indskrift (s. 464). LL fot. 1977. - *Medieval bell without inscription.*

runde med græsk kors på forsiden og penge-tragt ovenpå som i Tersløse. I skibet, på hver sin side af indgangsdøren.

To bøsser, fra første halvdel af 1800'rne, af blik, formet som halve cylindere med flad bagside. Vulst og profillinje forneden og låg med pengetragt foroven, lukket med hængelås foran; ophængt på bagplader af blik med påskrift: »De Fattiges Bøsse« (sml. Tersløse). Nu ophængt på væggen i tårnets klokkestokværk.

To *†pengetavler*, 1838, til ombæring.¹⁰

Dørfloje. 1-2) Formentlig fra 1873 eller kort efter, da synet ønskede en ny kirkedør anskaffet.¹³ Dørene svarer til Tersløses. Indgangsdør til våbenhus og herfra til skibet. 3) Tårndøren stammer ligeledes fra 1800'ernes slutning eller begyndelsen af 1900'rne.

Orgel, bygget 1950 af I. Starup & Søn, København. Seks stemmer, én transmission, ét

manual og pedal. Facade tegnet af V. Hardie Fischer. I tårnrummet. **Orgel*, bygget 1861 af Jens Gregersen, København, anskaffet af Sorø Akademi.¹⁹ Et manual med fire stemmer, oprindelig Gedackt 8 Fod, Fugara 8 Fod, Principal 4 Fod og Octav 2 Fod. Mekanisk sløjfevindlade. Dobbelt *†kassebælg*. *†Facade* af sædvanlig Gregersen-type med attrappiber af træ som i Niløse (fig. 4). På *†pulpitur* i tårnrummet.⁴⁸ Flyttet 1950 til Benløse kirke (Sorø amt), hvor det forsynedes med en *†tremmefacade*. Fra 1970 husorgel, i privateje. Siden flytningen fra Stenlille er orglet ombygget to gange.⁴⁹

Salmenummertavler, 1800'rne. Sortmalede, med gråmalet ramme med trekantgavl; smalle lister inddeler tavlen i seks rækker. Foroven »Før Prædiken«, på midten »Efter Prædiken« med hvid fraktur. Blanke metalnumre på søm.

Kirkestævnetavle, 1800'rne, 32,5x41 cm. Sortmalet med profileret ramme. Med hvid skriveskrift: »Kirkestævne«. På bagsiden, nu overmalet: »Kirkegangskone«. I våbenhuset.

Nye *lysekroner* i barokstil, den ene skænket 1907,¹³ afløste *petroleumshængelamper*, nu i tårnets klokkestokværk.

Klokker. 1) (Fig. 12) middelalderlig, tv. 66 cm. Frisefelt på halsen mellem dobbelte rammelister. Ingen indskrift, men to støbermærker, det ene med afbildning af klokke omgivet af minuskelindskrift, muligvis for Olaf Henriksøn Kegge, sidste fjerdedel af 1300'rne,⁵⁰ det andet muligvis aftryk af mønt i hvis midte et spinkelt kors. Rammeliste på slagkanten. Hankene prydes af tovsnoninger. Ophængt i slyngebom.

2) 1757, støbt af Michael Carl Troschell, tv. 88 cm. På halsen indskrift med reliefversaler: »Soli Deo gloria me fecit Michael Carl Troschel anno 1757«. Over og under indskriften rammelister, perlestave og rocaillleværk. Midt på klokkelegemet reliefversalindskrift i tre linjer: »Hr Iohan Ludvig Holstein Greve til Ledreborg Ridder og Frue Helvig Wind anno 1756«. Rammelister på slagkanten og herunder rocaillleværk over perlesnor. Ophængt i slyngebom.

†Klokker. 1) En klokke afleveredes ved klok-

keskatten 1528.⁵¹ 2) 1666 nævnes stor og lille klokke.⁴ 3) 1690, støbt i Kalundborg på foranledning af kancelliråd Peder Hiort til Bonderup og Frue Anna Winding.³⁷ 1 750 har den været revnet i 50 år.⁵²

Klokkestol, 1600'rne?, af eg, med dobbelte skræstivere.

Gravminder. †*Begravelse* i koret var årsag til, at gulvet 1734 trængte til omlægning især oppe ved altret, hvor der var opstået et hul.⁵³

En del *støbejernsgitre* er beklageligvis fjernet så sent som i 1950'erne og -60'erne.¹³

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Kgl. Bygningsinsp. Journalsager 1857-1958. *Ved embedet*. Synsprot. 1862-19(77). - *NM2. Håndskriftsaml.* Beskrivelse over Stenlille kirke 1861. - Se i øvrigt arkivalier for Holbæk amt i almindelighed s. 50.

NM2. Indberetninger ved Jacob Korerup 1883 og 1886 (kalkmalerier), Chr. Axel Jensen 1910 (bygning, kalkmalerier og inventar), Einar V. Jensen 1948 (krucifiks), Marie-Louise Jørgensen 1977 (inventar). - Bygningsbeskrivelse og kalkmalerier ved Hugo Johannsen, inventar og gravminder ved Marie-Louise Jørgensen. Redaktionen afsluttet marts 1981.

Tegninger. *NM2.* To akvareller af kalkmaleri ved Jacob Korerup 1883 og 1887. - To blade med planer, snit og opstalter (farvelagte), signeret Hoffmann 1867. To blade med kopier efter samme. - To usignede arbejdstegninger (ombygning af korvindue, nødtørftshus) samt opmåling af korets nordvindue, alle formentlig ved Akademiarkitekt F. C. C. Hansen. - Plan ved M. Brahde 1960.

Notebøger. *NM2.* C. M. Smidt XXVI, 51-59.

¹ DiplDan. DaRigBr. 2. rk. VIII, nr. 183.

² Roskildebispens jordebog s. 159.

³ Landebogen s. 152f.

⁴ RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirkegsk. 1661-72.

⁵ RA. DaKanc. A28. 1630-1702. Fortegnelse og div. dok. vedk. kirker og sognekald.

⁶ Kronens Skøder II, 616.

⁷ RA. DaKanc. A29. 1726-97. Efterretn. om ejerne af kirker og kirketiender.

⁸ LA. Bispearkivet. Indb. om køb og salg af kirker.

⁹ RA. DaKanc. A30. 1809. Fortegnelser over kirker og disses ejere.

¹⁰ LA. Ars og Løve herreders provsti. 1831-61. Synsforretningsprot.

¹¹ LA. Bispearkivet. 1862-79. Kirkesyn.

¹² 1881, da man ønskede plantet træer på det nye

stykke langs ringmuren (jfr. Ved embedet. Synsprot. 1862-19(77)), må muren have været opført. På den anden side er østmuren yngre end 1877, da man fornyede lågen mod skolen (jfr. note 11).

¹³ Ved embedet. Synsprot. 1862-19(77).

¹⁴ Lågen er identisk med sydlågen i Niløse, og formentlig den »jernlåge med dobbelt lås«, som anskaffedes 1870 (jfr. LA.Kgl. Bygningsinsp. Journalsager 1857-1958).

¹⁵ I synsforretningen 1879 (note 13) bemærkes således, »at det må anses for ønskeligt, at der i dette sogn, hvor der findes et forholdsvis stort antal fattige beboere med meget indskrænkede beboelseslejligheder, anbringes et lighus ved kirken«.

¹⁶ Det hedder i synsprotokollen 1865 (note 13), at der må lægges forto.

¹⁷ Da kammene på skibets vestgavl tilsyneladende er bevaret, må man formode, at tårnet enten aldrig blev færdigbygget eller - hvilket forekommer mere sandsynligt - delvis blev nedbrudt inden opførelsen af det sengotiske tårn.

¹⁸ Som eksempel på hvælv med lignende falsede vægpillere, konsolbårne ribber og rundstav i sammenstødet mellem kapperne og skjoldbuerne, kan nævnes Ejby (DK. Kbh. Amt s. 1210).

¹⁹ LA. Kgl. Bygningsinsp. Journalsager 1857-1958.

²⁰ Skibets østgavl er opført af store røde sten i krydskifte, og er muligvis fra 1859, da man nedbrød og genopførte en gav. Korgavlens ommuredes 1870 (note 19), men for begge gavles vedkommende gælder det, at formen kan være ældre end disse fornyelser. Således beskrives de 1862 som glatte og med 11 kamtakker, jfr. note 13.

²¹ Jfr. note 13. På Hoffmanns tegninger fra 1867 (NM2) ses en spidsbuet, ud- og indvendigt faset dør. Muligvis var denne spidsbue levn af spejlet over oprindelig, mindre dør med fladbuet afdækning.

²² Sml. kridtstenshoveder indsat i Store Tåstrups tårn (s. 323, fig. 6).

²³ RA. DaKanc. Sjællandske registre. 3. nov. 1661. Nr. 241 med indlæg.

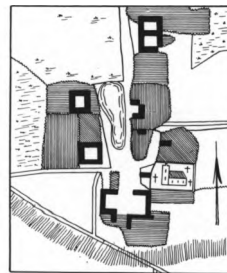

Fig. 13. Landsbyplan 1789. - *Village map 1789.*

²⁴ Løffler: Sorø Landsbykirker, s. 57.

²⁵ LA. Stiftsøvrighedsarkivet. 1730-34. En del kirkesyn m.m.

²⁶ 1859 forbedredes murene udvendigt og farvedes bl.a. med cement, jfr. note 19.

²⁷ Korvindet er afbildet på en usign. opmåling, udført i forbindelse med indsætning af det nuværende vindue.

²⁸ Jfr. note 13 og 19.

²⁹ Jfr. note 11, 13 og 19.

³⁰ Tegning til dette vindue er i NM2 og skyldes formentlig Akademiets arkitekt, F. C. C. Hansen.

³¹ Nørlund-Lind: Kalkmalerier, s. 42, 43, 65 og 257 samt fig. 218.

³² Korerup havde afsluttet sit arbejde i 1887 (jfr. brev fra den kgl. bygningsinspektør Herholdt til Oldnordisk Museum, dateret 9.jan. 1888). Da synsprotokollen først 1889 bemærker arbejdernes afslutning, foreligger den mulighed, at de mere dekorative udsmykninger er restaureret senere og af andre end Korerup. - I Chr. Axel Jensens indberetning siges kalkmalerierne at være opfrisket 1910 af dekorationsmaler Svendsen, København. I synsprotokollen har man 1917 indført et ønske om, at skibets hvælv måtte blive dekoreret på samme måde som i koret og våbenhuset »efter de dersteds fremkomne spor af gammel dekoration«.

³³ Jfr. Ebbe Nyborg: Mikael-alte, i Hikuin 3, 1977, s. 157-82.

³⁴ I en omtale af restaureringsarbejderne i Dagbladet den 16. okt. 1887 (udklip i NM2) tolkes væggenes fragmenter som »et stort Billedkomplex, der forestiller Mariæ Bebudelse«. Hvis der overhovedet har været levn af billedets nedre dele, er det fristende at tænke sig, at halen af den under fode trådte drage er omtolket som kappens flagrende snip.

³⁵ Meddelelser angaaende Sorø Akademi, udgivne efter Foranstaltning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Div. år. - Løffler: Sorø Landsbykirker.

³⁶ Nina Damsgaard: Det danske altertavlemaleri i 1800-tallet og dets forhold til de samtidige religiøse

strømninger. Speciale i kunsthistorie ved Århus Universitet, 1979.

³⁷ NM2. Håndskriftsaml. Indb. vedr. Sjælland til Thurah og Hoffman 1755, I.

³⁸ Jfr. note 37 og NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse ... 1842.

³⁹ Året forinden fremsatte synet ønske om, at Akademiet, »som gør så meget for sine kirker«, ville skænke en kalk og disk (note 10). Ifølge NM2. Håndskriftsaml. J. H. Larsen: Bidrag til topografisk beskrivelse ... 1842, havde kirken tidligere lånt vasa sacra af hovedsognet i Stenmagle.

⁴⁰ J. G. havde borgerskab i Slagelse 1822-26, i Sorø fra 1827, hvor han omtales 1834, og i Ringsted fra 1839.

⁴¹ DaAtlas.

⁴² Damianus Vilhelmsen Stendorph var præst i sognet fra 1669-85. Eyler J. Eilers ejede siden 1699 Bonderup.

⁴³ Desuden kan nævnes Hørup (DK. SJyll. s. 2371 med fig. 17), Tårnborgh (DK. Sorø s. 775 med fig. 8) og Idestrup på Falster (DK. Maribo s. 1340).

⁴⁴ 1859 blev korstræet egetræsmalet og lakeret, figuren opmalet af maler Achen, jfr. note 19.

⁴⁵ Ifølge Wiberg: Præstehist. hed præsten 1584 Peder Mortensen og efterfølgeren Hans Jensen Stougaard.

⁴⁶ LA. Sjællands stiftsøvrighed. Holbæk kirkes rgsk. 1860-68.

⁴⁷ LA. Merløse herreds provsti. Kirkesynsforretn. 1808-26.

⁴⁸ Oplysninger i I. Starup & Sønns arkiv samt note 13.

⁴⁹ Yderligere oplysninger om orglet i Den danske Orgelregistrant.

⁵⁰ Uldall s. 63. Dog findes lignende støbermærke for Henrik Nielsen, første fjerdedel af 1400'rne, sml. bl.a. Butterup s. 78, fig. 22a-b.

⁵¹ RA. Rgsk. ældre end 1559: Fortegnelse over indkrævede klokker.

⁵² LA. Stiftsøvrighedsarkivet. Kommune sager 1729-1818.

⁵³ LA. Stiftsøvrighedsarkivet. 1730-34. En del kirkesyn m.m.